

DE STRUBBEN/KNIPHORSTBOS 6

Gebruik en beheer na 1950

Harry de Vroome

● *Het landschap rondom de Strubben/Kniphorstbos is in het verleden steeds geleidelijk veranderd. Vanaf de jaren vijftig gaan de ontwikkelingen in het landschap in een veel sneller tempo. Een kaartfragment van 1958, schaal 1:50.000 illustreert welk landschap is ontstaan. Het 'Borkermeer' met het aangrenzende bos bij het huidige Schuilingsoord vormt nog één geheel met de Strubben want de Rijksweg Emmen-Groningen is nog maar gevorderd tot Gasselte. Voorts zijn de naoorlogse dorpsuitbreidingen van Zuid- en Westlaren en Annen nog zeer beperkt; Schuilingsoord moet nog uit het niets verrijzen. In Zuidlaren is het Laarwoud nog een afzonderlijk geheel, aan de oostzijde begrensd door het nog gave houtwallenlandschap op de helling van de Hondsrug. Het enige element dat duidt op toekomstige veranderingen is de ruime ontsluitingsweg op de es van Schipborg.*

Huidig landschapsbeeld

Als de huidige situatie vergeleken wordt met die op de eerder genoemde kaart dan worden de veranderingen duidelijk. De Rijksweg is nu nadrukkelijk aanwezig en heeft het landschap in twee delen verknipt. Dankzij de conserverende bestemming van militair oefenterrein is het tracé langs de rand van de Strubben/Kniphorstbos gelegd. In faunistisch opzicht is het wel een moeilijk te nemen barrière voor bepaalde diersoorten. Voorts heeft de historische Zuidlaarderweg zijn doorgaand karakter verloren. En het 'Borkermeer' is nu afgesneden van het westelijk gelegen natuurgebied. Het is frappant om te zien hoe een landschap in ruim 30 jaar tijd ingrijpend kan veranderen en dat geldt dan met name voor het Hondsruglandschap

ten oosten van de Rijksweg. Groot is de tegenstelling met het aan de westzijde gelegen landschap. De dorpen zijn sterk gegroeid, ze zijn nu dominant in het landschap. De esgronden ten noorden van Zuidlaren zijn gehalveerd. Het Laarwoud is ingebouwd door enorme tentoonstellingshallen en grote parkeerterreinen hebben de plaats ingenomen van het houtwallenlandschap. Waar dit nog aanwezig is werd het aantal houtwallen in het kader van de ruilverkaveling gehalveerd. Zuidlaren is met een bebouwingszone nu verbonden met Schuilingsoord. In Annen is de Noordes geheel onder de bebouwing verdwenen. De voorgenomen

aanleg van een rondweg ten zuiden van Zuidlaren zal een verdere aantasting van het landschap betekenen.

De structuur van het landschap ten westen van de rijksweg is redelijk gaaf gebleven, mede dankzij de aanwezigheid van het stroomdallandschapsreservaat 'de Drentse A'.

Wel zijn de landbouwgronden aan de westzijde van het Kniphorstbos in het kader van een ruilverkaveling ontwaterd en is daar het oorspronkelijke reliëf verdwenen.

Ten westen van de Borgweg is een zeer diepe ontwateringsleiding gerealiseerd. In het zijdal van het Anlooër diepje zijn de houtwallen wel gehandhaafd maar de ontwatering is wel 'verbeterd'.

Het grootschalige landbouwbedrijf 'de Schipborg' is niet binnen de ruilverkaveling opgenomen maar ook hier heeft ontwatering plaatsgevonden en is door zandwinning het zeer markante reliëf geheel verdwenen.

Anloo heeft recent een beperkte uitbreiding verkregen waardoor de es is verkleind evenals door de indertijd aangelegde begraafplaats. Maar de rond de es gelegen weg geeft nog steeds de begrenzing aan zoals deze al op de Franse kaart uit 1812 staat

Harry Cock

Links: kaartfragment 1958,
Rechts: tegenwoordige situatie

aangegeven. De oude kern van Schipborg is nog goed herkenbaar maar ten noorden daarvan heeft een nauwelijks planmatige uitbreiding plaatsgevonden, een soort 'voorstad' van Westlaan en ook het aantal zomerhuisjes is daar aanzienlijk uitgebreid. Vooral langs de noordrand van de es is hier een uitermatig droevig beeld ontstaan. De Strubben/Kniphorstbos zijn bosrijker geworden. Bij de aanleg van de Rijksweg zijn de stroken afgesneden landbouwgrond bebost evenals een tweetal percelen grasland ten westen van de Galgenberg. Ook elders is de begroeiing toegenomen doordat opslag van houtgewas in de heide plaatselijk tot bosvorming heeft geleid.

Huidig beheer

Bos

In de Strubben/Kniphorstbos komen verschillende bostypen voor. Deze zijn vrij globaal weergegeven op de kaart. De aangelegde bossen bestaan

voornamelijk uit percelen fijnspar, lariks, Douglas en grove den die lokaal het beeld geheel bepalen. Het gemengde bos bestaat voornamelijk uit inlandse eik en -verspreid- grove dennen en heeft een gevarieerde struiketage. Op enkele plaatsen komen kleine percelen voor met eik of beuk. Daarnaast is het gemengde bos op vrij grote schaal doorgeplant met fijnspar en Douglas. Op veel plaatsen is dit gemengde bos ontstaan door natuurlijke opslag, vooral langs de randen van de open- tot halfopen terreinen. Op leeftijd ontwikkelt dit bostype zich tot waardevol, natuurlijk aandoend bos met veel ondergroei van ondermeer braam, kamperfoelie, vuilboom en lijsterbes. Fraaie voorbeelden treffen we aan in het westelijk deel van het Kniphorstbos en het complex dat grenst aan het zuidelijke hunebed met de beide gerestaureerde grafheuvels.

Het noordelijk deel van het gebied 'de Strubben' wordt gekenmerkt door knoestige eiken die ook voorkomen in het uiterste zuiden van het gebied. In de esbegrenzende bosstrook treffen we overgan-

gen aan van het typische strubbenbos naar meer opgaand eikenbos. Waarschijnlijk door de hakhoutcultuur hebben sommige delen het karakter van het zogenaamde spaartelgenbos. Het bosbeheer is gericht op kleinschalige verjonging. Kaalslag is geen mode meer. Zo wordt strooksgewijze verjonging toegepast in de bosstrook nabij de Rijksweg. Hier worden de ruim 25 jaar oude fijnsparren vervangen door Douglas in de hoop dat het daarmee beter gaat..... Op enkele plaatsen zijn, ten dele onder een scherm van lariks, beuken geplant. Elders is weer een perceeltje oud grove dennenbos met Douglas onderplant. Ook treffen we op diverse plaatsen verspreide groepjes Douglas aan. Het geheel doet nogal verbrokkeld

aan en geeft niet de indruk dat hier een visie aan ten grondslag ligt.

Wonderlijk is wat zich in het noordelijk deel van de Strubben met het aangrenzende esrandbos heeft afgespeeld. De hier gebezigde vorm van tuinen houdt op geen enkele wijze rekening met de grote, aanwezige waarden van dit uitzonderlijke landschap. De aanplant heeft op wel erg kleine schaal plaatsgevonden, waarbij de perceeltjes met gaas zijn afgezet. Interessant halfopen landschap op de grens van heide en strubben is bebost, een oude eikenopstand is zodanig gedund dat uitsluitend de karakteristieke kromme eiken zijn verwierd. En dan nog met zwaar materiaal waardoor de bosbodem ernstig is beschadigd!

Heide

De afgelopen jaren heeft het nagenoeg ontbroken aan een beheer van de heide. Daardoor ontstaat steeds meer opslag en is de heidevegetatie steeds verder teruggedrongen. Bovendien treedt er vergrassing op.

Naast spontane bosopslag zijn er ook menselijke factoren die het voortbestaan van de heide bedreigen maar die ook voor het gehele bos- en natuurgebied nadelig zijn. Van buiten het gebied gaat het om milieuproblemen zoals verdroging en vermesing (neerslag van ammoniak).

In het gebied verdringen militaire oefeningen, motorcrossen en het kamperen de heide. Deze heeft in het zuidelijke deel van het gebied plaats gemaakt voor een 'boomsteppe' met een korte grasvegetatie.

Het algemene effect van al die factoren is een verlies aan diversiteit, zowel voor de nog aanwezige natuurwaarden als ook wat betreft de landschappelijk/kultuurhistorische betekenis.

Gelukkig kunnen we constateren dat er de laatste

twee jaar, dankzij de medewerking van Defensie een voorzichtig begin is gemaakt met het beheer van de heidevegetaties. En dat geldt ook voor de aandacht die aan de archeologische monumenten wordt besteed. Het Rijksinstituut voor Oudheidkundig Bodemonderzoek is in de gelegenheid gesteld een begin te maken met de restauratie van een aantal grafheuvels.

Gebruik

Militair oefenterrein

Alhoewel de autoriteiten zo zorgvuldig mogelijk met het terrein proberen om te gaan zal het duidelijk zijn dat dit gebruik niet ongemerkt aan de natuur is voorbijgegaan. Het rijdend materieel ver-

eiste meer en bredere wegen die bijvoorbeeld in de eerder genoemde 'boomsteppe' goed zichtbaar en zelfs dominant zijn in dit landschap.

Motorcrossen

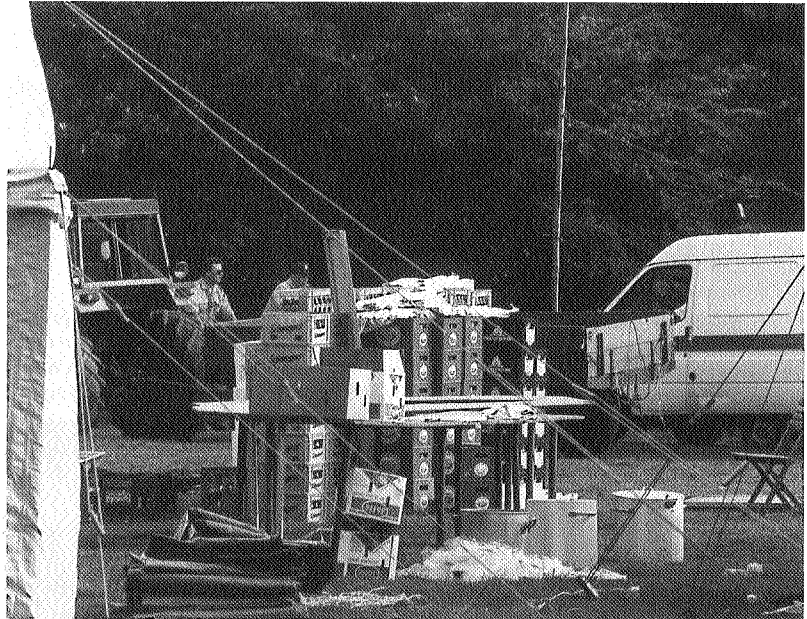
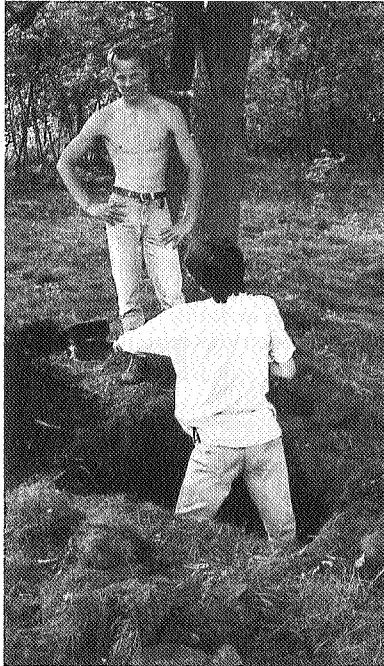
Het georganiseerde motorcrossen (zelfs met zijspan!) vindt hier periodiek plaats. Aan de wegen wordt daarmee een grote ravage aangericht: steeds moeten de wegen weer geschaafd worden waardoor ze elk jaar breder worden (tot 10 m!) en de belangwekkende bermvegetaties verdwijnen. De in het terrein gelegen startplaats veroorzaakt bodembeschadiging en -verdichting.

Daarnaast wordt er in het terrein voortdurend

Bodemerosie door militaire voertuigen

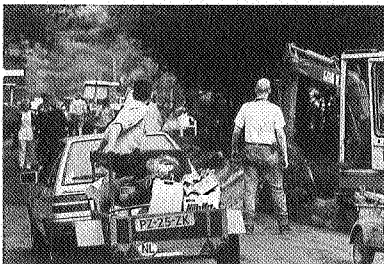

Jan Heuff

Harry Cock

Padvindskamp te Anloo

door partikulieren gecrossed; 'goed voorbeeld' doet blijkbaar goed volgen.

Kamperen

Reeds vele jaren organiseert Scouting Nederland het jaarlijkse Pinksterkamp. Klein en onschuldig begonnen is dit evenement uitgegroeid tot een nederzetting met meer dan 3000 inwoners. Met alle daarbij behorende activiteiten en attracties en het gemotoriseerd verkeer voor de aan- en afvoer van alles wat voor zo'n kampement nodig is, gaat dit de draagkracht van het terrein verre te boven. Daarnaast wordt gedurende de weekenden het grootste deel van het seizoen groepsgewijs gekampeerd en constateerden wij tijdens ons laatste bezoek aan het Pinksterkamp dat door niet-padvindende comfortabel van caravans gebruik werd gemaakt met de (nog) aanwezige heide tot op de drempel. Het lijkt of hier alles is toegestaan. Deze vormen van kamperen zijn niet verenigbaar met de natuurdoelstelling van het gebied.

Nabij het voormalige landhuis in het Kniphorstbos zijn eenvoudige voorzieningen aangebracht voor een natuurkampeerterrein. Voorzover ons bekend zijn hier geen nadelige gevolgen aan verbonden. Ten zuiden van het gebied ligt een kampeerterrein aan de rand van het natuurgebied. Deze lokatie is ongelukkig gesitueerd, direkt grenzend aan een nog redelijk gaafheidsterrein. Bovendien bevinden zich onder het maaiveld sporen van prehistorische akkers, de zogenaamde celtic fields. Door deze voorziening met de bijbehorende bezoekers wordt de druk op het toch al overbelaste natuurgebied nog vergroot.

Wegennet

In de loop der tijden is het gebied ontsloten door een dicht net van wegen en paden. In het zuidelijk deel zijn de wegen zelfs dominant en is het landschap ondergeschikt. Van de wegen wordt veel rekreatief gebruik gemaakt. Deze ontwikkeling heeft er toe geleid dat er nog nauwelijks rustgebie-

Verbrede weg na het motorcrossen

den voor flora en fauna zijn en dat het uitsteken van bijzondere planten door de optimale toegankelijkheid toeneemt.

Bebouwing

De woningen in de Strubben blijven een oneigenlijk element. Inmiddels is één zomerhuisje verdwenen wat de indruk vestigt dat hier waarschijnlijk op erfpacht is gebouwd. De zeer ontsierende zomerhuisjes langs de noordrand van de es van Schipborg zijn hiervoor al genoemd.

Verlies

Het effect van de hiervoor genoemde factoren van beheer en gebruik heeft geleid tot een verlies aan diversiteit van de waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie. Wat dit laatste betreft is het gehele beeld van dit deel van het esdorpenlandschap vervaagd waardoor de identiteit steeds meer verloren gaat.

NB